

lési törvényben feltételezhetünk, menti a társadalom javát szolgáló cél. A sterilizációt különben első ízben az Egyesült Államok iktatták törvénybe s a weimari Németország szociálhigienikusai is, mint pl. Grotjahn, követelték a helyesen értelmezett népvédelmet.

EMBER, AKI TALÁN CSAK FIGURA

Irta: GÁBOR ISTVÁN

Most már közel hét esztendeje, hogy messzi csavargásomat befejezve, hazajöttem és magárahagytam azt a hosszú, különös fiatalembert, akit addig minden útján elkísértem. Miért hagy el az ember valakit egy napon, vagy miért keres ujakat a nap valamely kiszámíthatatlan órájában, mindegyre nem lehet pontos és határozott a válasz, mert a pontosak és a határozottak nem élnek az életet annak minden ízével és lehetőségével s így nem is tudnak róla sokat. Kétségtelen, hogy egy nap az ember elveszti kapcsolatát s összefüggését hozzá közelálló személyekkel, vagy dolgokkal, megmagyarázhatatlannul ujakat keres, hogy azután lopva, lábujjhegyen, mint az éjszakai tolvaj, egy valószínűtlenül ködös szakában az életének, visszalopakodjék régi múltjához, amit évek teltevel kezd igazában dicsérni és becsülni. Néha éjszaka riadok fel, nyugtalan ujjakkal a villanylámpa kapcsolóját keresem, mintha fényt gyujtva reátalálhatnék. Néha délután emésztés közben fog el az étvágy, hogy vele legyek, sürgősen megvitassam mindazt a lényegest, vagy lényegtelenet, amelyben az élet akár akarjuk, akár nem, kifejezést nyer, vagy kifejezi önmagát. Elfog a vágy, hogy bámuljam hosszukás arcát, vitatkozzam ezzel a figurával, amely talán már régen idejétmúlt, időnként gyanusan időszerű és esetleg sorsát és dolgát majd csak a jövő határozza meg. Olykor sokáig fennmaradok s az erkély karfájára könyökölve bámulozok bele a közömbös éjszakába, hallgatok messzi vonatokat, amelyek mennek, füttyentenek, bekormozzák a levegőt. Nézek egy lámpafényt, ami csillog az éjszakában, egy hegyet, ami visszabámul és rá gondolok.

Gyerekkoromtól fogva jártunk együtt, félelemben és vadságban, a nemi kívánczóságok hajnalán együtt álmodoztunk, beteges és reszkető izgalmossal hadakoztunk a nő ellen, ami akkor végtelen combok és mellek tulajdonos volt, valami kéjesen meleg és valami félelmetesen elérhetetlen. Beszéltünk a titokról együtt, elbujva a pince farakása mögé, képeket mutatott róla, a libabőrös ígéretéről, amelyet a nagyok tudnak és ismernek, de minden vágyakozásunk ellenére még távortartanak tőlük hatalmak és kiengesztelhetetlen erők. És ő mégiscsak rejtély maradt örökké előttem, sohasem tudtam megfejtetni mi az, amit az életben csinál, mi az, amit akar. Talán nem is volt határozott programja, inkább az órákat tudta becsülni, mint az életet s inkább bizonyos jellegzetességeket óhajtott, mint az egészséget mindennel együtt. Néha beletévedt egy atomba s azzal bibelődött mint valami hajdani alkímista, aki a világot és önmagát is becsapja.

Mit akart ez az ember, vagy mit akar még ha él. Voltak órái, mikor óriásnak láttam és voltak évek, amikor lomhán elterült, ez a második Oblomov odahuzott magához s isteníteni kezdte előttem a tunya déli tájat, ahol nem kell sem harc, sem ruha, sem semmi más, csak ételhullató kenyérfa, ami az alatta hűsülőnek szájába hullatja az ételt. Egyszer azon-

ban rajtakaptam, hogy sápadt az arca, mint a viasz s megtudtam, harmadik napja éjjel-nappal tanul, feketén él s valami vizsgára készül, csak éppen az egyetemre felejtett el beiratkozni. Mikor tunya volt, akkor csak bámészkodott, mint, aki most érkezett ebbe a világba, ahol nagy a rendetlenség. Ilyenkor régi ujságlapokat válogatott, rendezte a könyveit, keresett kitaratóan és harciasan egy rendet, egy szabályt, de ahogy rájött odadobta és más után nyult.

Egy nap azután gyanút fogtam, hogy talán egészen közönséges ember, talán pozór. Ha pénzhez jutna, ostoba lenne és kegyetlen. De azután jöttek órák, amikor megbántam hirtelen ítéletemet és láttam, hogy ez az ember magát ráncigálja tulajdonképpen s hogy közben másokat emészt fel, az már csak önkéntelen és kényszerű gonoszkodás.

Amikor évekkkel ezelőtt hazatértem csavargásaimból, hogy valami rendet keressek magam is az életemben, akkor ő ottmaradt, dacosan és pózosan vetve meg lábát az idegen földön. Mikor bucsuztunk a b.....-i pályaudvaron hosszú karjait dobálta utánam és vadul integetett. „Hová mész te szerencsétlen?“ — ez volt integetésében. „Maradj itt velem, majd tovább élünk rendetlenségben és zavarban, hiszen az élet rendetlen és zavaros“. De nem tudtam maradni. Valami eltolt tőle, meguntam, émelyített izgalma, forradalma, unalma, kijelentései. Éveken keresztül vitatkoztunk reggelig és kifárasztott. Tudtam, hogy csavargó, de közben tanárosan, vagy mint valami adóhivatalnok imádta a rendet és türelmetlenül intézkedett, ha szabójában legkisebb volt is a rendetlenség. Egyszer leült és összeszámolta, hogy hány ujság van a világon. Másszor az asszonyokat, lányokat, férfiakat és gyerekeket számolgatta. Statisztikusokat zaklatott, könyvtárakat bujt hónapokon keresztül és kijelentette, hogy ebbe bele fog örülni, hogy nem lehet valami rendet tartani s hogy az emberek állandóan meghalnak és születnek, miközben számolja őket. Legszívesebben a faleveleket és a fűszálakat is számontartotta volna. Szerette volna megtudni, hogy mi van körülötte, ki mit csinál, hány gonosz és hány jószívű ember van, hányan viselnek negyvenkettős cipőt, hányan esznek graham kenyeret. Egyszer éjszaka felrángatott és elmondotta, hogy nem bírja tovább. Képzelmem csak el, hogy például elpusztul körülötte a világ és ő valami csoda következtében életben marad és ugyancsak ezen csoda folytán élél még annyi ideig, hogy közben körülötte megint egy vad világ nő fel s ő majd ezeknek semmit sem fog tudni elmagyarázni, mert ő voltaképpen semmit sem tud. A villanykörte körül fog beszélni nekik, a világosságról és tulajdonképpen fogalma sincs mi az. Áram, tekerecs, dinamó, ezt mind tudni kellene, hiszen azok a vademberek egyon fogják ütni. Ő napjában huszszor gyújtja föl a villanyt és oltja el és nem tud semmit. A drót belerohan a falba és azután vége. Felkelt az ágyból, kezét többször áthúzta a taszteren, azután visszafordult, mutatóját az ég felé emelte s komolyan figyelemztetett, hogy a világon csak csodák és véletlenek vannak s ezek az egyetlen változatok, amikben bizni lehet és amire alapítani kell. Kértem, hogy aludjon el. De láttam rajta, hogy zaklatott. Pár perc múlva sirógörccsöt kapott, rávetette magát, az ágy támláját ütötte, hogy ostoba és tudatlan és mi lesz vele ha ittmarad és meghalnak az összes villanyszerelők. Imádja a hatalmas fényt és könyörgött, hogy engedjem meg, hogy még most éjjel felgyujtsa a szobában az összes égőket. Szemei vörösek voltak a láztól, ahogy beszélt és az ajka reszketett. Miközben éles fényben feküdtünk arról panaszkodott, hogy az ő nagy pro-

gramjához az élet túl rövid és higgyem el már végre neki, hogy ő ezért nem kezd semmibe. Naponta jelennek meg könyvek és képtelen mindent elolvasni. Egészen biztosan Indiában is él egy tudós, akiről nem tud és akinek neve van. De neki sohasem lesz pénze, hogy Indiába menjen s hogy mindent lásson. Ezután átmenet nélkül elkezdte káromolni a teremtőt, hogy megcsufolta és csak rövid időre hívta életre. Végül megnyugodott, tintát, tollat vett elő és az asztalhoz ült. Papirorost terített az asztalra és memorandumot fogalmazott. „A világ minden okos emberéhez!” A memorandumban arra szövelt fel az okos embereket, hogy azonnal hagyják abba foglalkozásaikat, üljenek össze végre egy kongresszusra és beszéljék meg azt, ami a legfontosabb, hogyan lehetne kinyújtani és meghosszabbítani az életet. A memorandum vége minden ok nélkül fölényes hangú volt, szinte szemtelen. Az utolsó mondat így hangzott: „A magam részéről az egész ügy különben nem érdekelt, tisztán mások érdekeit tekintem és ha negyvennyolc órán belül a kongresszus nem ül össze, semmiért tovább nem vállalhatom a felelősséget.”

Mikor visszafeküdt az ágyba, igyekeztem megnyugtatni, hogy a világ, a teremtés s helyzetünk tökéletlen, reménytelen és könyörtelen. Az „egészhöz” lehetetlenség hozzájutni. Ki kell egyezni tehát, ki kell kötni pár mondatnál és azokban kell gyönyörködni. De hajthatatlan maradt. Hajnal felé a kimerültségtől aludt csak el s amikor fölkel, két teljes órán keresztül arról beszélt, hogy sok pénzre lenne szüksége, mert ruhákat akar. Különbösen is imádja a puha szövetet és most mindjárt puha szövetet akar venni.

Bizonyára könnyű megállapítás lett volna azt mondani róla, hogy örült. Nem, egyáltalán nem volt az. Ismertem szüleit, anyját, apját, rokonait. Vidéken éltek, valaha jómódúak voltak, aztán összetörték. Ő maga egy nap azzal a különös érzéssel gazdagodott, amit eddig nem vett észre, hogy elkezdte szeretni az apját. Ez az új érzés heteken keresztül lázban tartotta és időnként megalázkodóvá és egyezkedővé tette. Egyszer arra gondoltam, hogy bizonyára egészen közönséges élet és csak én láttam rendkívülinek, akit annyira szerettem... De amikor barátaimnak részleteket kezdettem mesélni életéből, unszoltak, hogy örökítem meg valamilyen formában, mert vannak még hasonló beállítottságúak, de mindenesetre hasonló sor-suak hozzá. Órákig tudta bámulni a csillagokat, karjával kinyult valami messzi fény felé, amelyik állítólag hívta. Ugy kellett visszahuzsam, már egész felsőtestével kint volt az ablakon. Meg akarsz halni? — kérdeztem tőle, mikor így visszakerült hozzám. De ő nem akart meghalni, nagyon szerette az életet, csak éppen ha meg is találta az izét, nem tudta nyugodtan élvezni. Egyszer pénzt gyűjtött össze s végig látogatta az összes kéteshirű lokálokat, hetek múlva találtam rá egy ismerősöm segítségével. Egy morfinista nővel élt együtt s kijelentette, hogy megtalálta az élet izét. Egyszer gyalog indult el Párizsból, három hónap múlva írt, hogy minden reggel eljár imádkozni a templomba és nagyon boldog. Másszor a clochardok közé könyörögte be magát, de ezek a rongyosok is elkergették maguk közül.

Te — ragadott egyszer vállon — hiszen én sehohsem vagyok otthon. Vágyom a szegények közé, de nem viselhetem el őket, mert rossz a szaguk. A gazdagok között rongyos vagyok és szegény. Fajták és nemzetek íznek el maguktól. A saját fajtámmal nincsen közösségem, idegen templomba járok imádkozni. Mondd, mi lesz velem?

Ezekben az időkben, különösen a franciák, nagyon megutáltak ben-

münket. Láttam, akárhogy is éljünk közöttük, gyűlölnék és megvetnek. Piszkos és betolakodott idegenek voltunk s azok maradtunk, akárhová mentünk.

Mielőtt elutaztam, délután nagyon csendes volt. Tudta, hogy megyek s most már én sem leszek számára. Arra kért maradjak vele. Most végre rájött élete értelmére s meg akarja szervezni mindazokat, akik kivülszakadtak fajtákon és nemzeteken, akiket mindig elkergetnek. Meg akarja szervezni a piszkos idegeneket. Ezeknél sem faj, sem vallás, sem nemzetiség, sem életforma nem számít. Vannak gazdagok, akik piszkos idegenek maradnak, akárhová mennek is, vannak rogyosok, akiket a szegények is kinéznek maguk közül. Valami más érték és mérték szerint kellene összeállítani a világot. Ha vele maradok, azt ígérte, éjt napot összeszes és megcsinálja. De nem maradhattam. Valami eltolt tőle, ugyanakkor, mikor nagyon vonzott még. Emlékszem a sokszínű lámpákra, amik, hogy a vonat kiszaladt, mind égtek. Láttam szemeiben a könnyeket, hogy elhagytam s most már talán sohasem viheti keresztül terveit. Megharagudott rám? Megbántottam? Valószínűleg sok szomorúságot okoztam neki, hogy elhagytam. De haragudni, haragudni ő sohasem tudott igazán. Sértődött volt inkább és undorodott. Haragudni — mondotta — csak buta meg rossz ember tud. A harag a kicsiknek való, mert primitív forma. A haragot belső szomorúsággal kell egyensúlyozni. Harag helyett szomorzkodni kell a világon, hogy ilyen.

Utoljára ismerőseimtől hallottam felőle. Az országuton látták, kis csapatot vezetett. Harmincan, vagy negyvenen lehettek, de ő ment elől. Zuhogott az eső, valamennyien lassan mentek és ő énekelt. Valami hajdani elátkozott csapatnak tüntek, kik lehettek? Dehát ez éppen olyan megfajthatetlen, mint ő maga. Lehet, rátalált arra a kis csapatra, a „piszkos idegenek“ külön társadalmára. Lehet, hogy megálmodott társadalmának álomalakjait vonszolta maga után a sáros uton, a zuhanó hideg esőben.

TRÉFA ES SZABADSÁG

Irta: FEJTŐ FERENC

„A tréfa a liberális korszak átkos csökevénye“ — jelentette ki Göbbels a Harmadik Birodalom kulturkamarájának legutóbbi közgyűlésén. A német propagandaminiszter kijelentésével vitába szállni annál kevésbé óhajtottunk, mert véleményünk szerint lényegében igaza van. Nem, mintha a tréfa s mindaz a szellemi műfaj, amely belőle sarjadzott: a gunyirat, a szatíra, a komédia, burleszk, vaudeville, stb., nem mintha a kinevetés különféle módzata annak a történeti korszaknak specifikus terméke volna, amelyet Göbbels „liberális“ korszaknak nevez. A nevetés s a tréfa majdnem olyan régi, mint az emberiség s legalább olyan régi, mint a kulturemberiség. A politikai tréfa sem újkeletű: az arisztokrata s pánhellén Arisztófánesz a korabeli Athén vezetőembereit, politikusait, bölceit s plutokratáit karikírozta ki szindarabjaiban s oly veszélyesen megrongálta szinpadai pamfletjeivel neves áldozatainak tekintélyét, hogy végül a községtanács beavatkozására s a színházi szabadság megrendszabályozására került sor. Igaz, hogy ezidőtájtiban „demokrácia“ volt Athénben; s nem kevesen akadtak a